

8. HET RABOT: BROEDPLAATS VAN GEMEENSCHAPSGEDREVEN DUURZAAM SOCIAAL WERK?¹

Luc De Droogh en Jolijn De Haene

Mensen die in duurzaamheid geïnteresseerd zijn, zouden ook – of misschien zelfs in de eerste plaats – bijzonder veel belangstelling voor stedelijke contexten moeten hebben, al was het maar omdat driekwart van de mensheid binnenkort in steden leeft. Steden lijken, meer dan onze huidige natiestaten, een relevante schaal om aan duurzaamheid te werken. In heel wat duurzame stadsprojecten krijgt de ecologische dimensie echter prioriteit en gaat het over de energieproblematiek, luchtkwaliteit, behoud van biodiversiteit, de ecologische voetafdruk, ... dus de notie van grenzen, zonder de minstens even belangrijke vragen naar gelijke verdeling en rechtvaardigheid te stellen.

In deze bijdrage willen we daarom een perspectief op samenlevingsopbouw laten zien waarin, vanuit een sterke visie op duurzaamheid (H2), de vervlechting van de sociale en ecologische dimensie centraal staat. We begeven ons daarvoor naar Gent, meer bepaald naar de wijk Rabot-Blaisantvest, om vanuit die ene wijk een perspectief te ontwikkelen dat ook buiten deze context relevant is. In Rabot-Blaisantvest is immers *een* parcours afgelegd dat laat zien hoe sociale én ecologische praktijken zich succesvol samen kunnen ontwikkelen, maar ook aan welke condities dit samen denken en handelen is gebonden.

Net als vele andere steden probeert Gent in te spelen op de verschuivingen naar een postindustriële samenleving en wat dat vergt aan ‘investeringsopportuniteiten’ zoals de promotie als kennisstad. Bovendien investeert Gent meer en meer in toerisme, met grote investeringen in de historische binnenstad. Maar Gent heeft als eerste middelgrote stad in Vlaanderen ook een ambitieus klimaatplan, dat wel vooral focust op de ecologische dimensie van duurzaamheid. De stad investeert uitdrukkelijk ook in haar negentiende-eeuwse gordel. Mede als resultaat daarvan is in Rabot-Blaisantvest de jongste vijftien jaar een *bottom-up*-benadering gegroeid, die vanuit een sterke sociale bekommernis de sociale dimensie voorop plaatst. Stilaan kreeg, oorspronkelijk zelfs met enige argwaan, ook de ecologische dimensie een plaats in het verhaal.

¹ Deze tekst is een hoofdstuk uit volgend boek van Jef Peeters : *Peeters, J. (2015) Veerkracht en burgerschap – sociaal werk in transitie, Antwerpen, Epo.*

In wat volgt gaan we eerst bondig door de geschiedenis van Rabot-Blaisantvest. Vervolgens schetsen we enkele lokale praktijken, waarbij we laten zien hoe die praktijken een steeds denser netwerk vormen door vanuit een samenlevingsopbouwperspectief in de wijk aan de slag te gaan. We geven vervolgens aan hoe de sociale en economische dimensie van duurzaamheid elkaar steeds beter vinden in die praktijken en hoe het stedelijk beleid daarmee omgaat. Ten slotte geven we enkele suggesties over hoe dit volgens ons van betekenis is voor een aantal aspecten van wat men als gemeenschapsgerichte duurzame samenlevingsopbouw kan omschrijven.

1. HET RABOT

Aansluiten bij de geschiedenis van een wijk is essentieel voor wie van onderuit praktijken wil ontwikkelen. Daarvoor is het nodig om tussen stenen en mensen te lezen en de verschillende lagen te begrijpen waardoor het Rabot de wijk werd die ze vandaag is. Het Rabot ontstond – planmatig – tijdens de 19de eeuw als vestigingsplaats van de textielindustrie. Textielbaronnen bouwden voor hun arbeiders kleine en kwalitatief slechte woningen. Vooral plattelandsbewoners op zoek naar werk vestigden zich toen hier aan de rand van de stad. De wijk werd bovendien doelbewust vanuit de christelijke werkgeverszijde als een homogeen christelijke wijk met dito verenigingsleven geconcipieerd. De kerk stond er letterlijk en figuurlijk in het midden.

De crisis in de textielindustrie bracht vanaf de jaren 1960 een tweede migratiegolf op gang, nu vooral vanuit het Zuiden met Turkse plattelandsbewoners als belangrijkste migrantengroep. Het ooit bloeiende verenigingsleven verdween geleidelijk, maar in de plaats daarvan bloeien er een hele reeks andere praktijken op. Aan het begin van de 21ste eeuw draagt het Rabot nog steeds zijn industrieel verleden en geschiedenis als arbeidersbuurt mee; de laatste grote fabrieken blijven er tot dan actief. Nu resten er enkel nog twee geklasseerde bovengrondse gashouders en een reusachtig groot, leeg terrein in het hart van het Rabot, vanaf 2006 omgedoopt tot *de Site* – een tijdelijk invullingsproject met, naar eigen zeggen, duurzaam karakter (www.rabotsite.be).

1.1 HET RABOT ALS AANKOMSTWIJK

Rabot is nog altijd een aankomstwijk, net als 150 jaar geleden, en net als in de jaren 1960 voor enkele opeenvolgende Turkse generaties. Nu voor een steeds diverser wordende groep

mensen: asielzoekers, vluchtelingen en migranten allerhande. Het Rabot is Gents meest diverse wijk – meer dan de helft van de bewoners heeft wortels buiten Vlaanderen – en de diversiteit neemt nog toe. Het karakter van aankomstwijk – met de aanwezigheid van goedkope, slechte huisvesting, informele economie, netwerken die deels ook etnisch gekleurd zijn en een verrassend dicht netwerk van sociale voorzieningen – zorgt ook voor veel beweging in en uit de buurt. Vluchtelingen en nieuwe migranten komen hier terecht; een deel van de oorspronkelijke Turkse inwijkelingen zijn inmiddels naar betere wijken of in het suburbane gebied rond Gent gaan wonen. Diezelfde uitgeweken Turkse Gentenaars komen wel terug naar de wijk om hun inkopen te doen.

De wijk krijgt steeds meer het karakter van een *superdiverse* wijk. Dit concept verwijst niet alleen naar diversiteit in afkomst – met in Rabot ook Bulgaarse, Spaanse, Nederlandse, Franse, Marokkaanse, Roemeense en Latijns-Amerikaanse inwoners – en wat daarmee samenhangt aan diversiteit van religies, culturele tradities, talen... Het wijst vooral ook naar de snelheid van veranderingen en de verhoogde mobiliteit die ervoor zorgen dat het paradigma van de multiculturele samenleving niet langer volstaat om de sociale en culturele diversiteit te begrijpen (Maly e.a. 2014:16). Die verandering en complexiteit tonen zich juist in dit soort wijken, die meer zijn dan de onleefbare wijken waarvoor ze doorgaans worden versleten. Maly schetst mooi de transformatie van de Wondelgemstraat die in de ogen van de bange, blanke burger misschien alleen maar een neergang is, maar die in realiteit een illustratie is van een *glocale* wijk, van mondialisering van onderuit (Corijn, 2012), waarbij netwerken van verbondenheid ontstaan die ook transnationaal zijn.

We zien precies in dit soort wijken ook sociale innovatie ontstaan. Deze complexiteit op een degelijke manier in kaart brengen vraagt een zorgvuldige lezing van de buurt, zowel in haar objectieve als in haar subjectieve dimensies. Dat zorgvuldig ‘lezen tussen stenen en mensen’ (Devisscher e.a. 2013) is nodig om een wijk te begrijpen met alles wat er gebeurt; in dit geval op een kleine vierkante kilometer, met bijna 8.300 inwoners en een toenemend aantal gebruikers van de buurt, zoals studenten, winkelaars, bezoekers van het gerechtsgebouw en alles wat dat meebrengt aan handel en verkeer.

Niet enkel de arbeidershuisjes bepalen overigens het straatbeeld van Rabot. Wat vandaag misschien nog wel het meest opvalt, zijn de hoogbouwblokken opgetrokken in de jaren 1970. De start van de afbraak van deze blokken in september 2013 vormde voor velen een mijlpaal in de geschiedenis van de wijk (Rektoverso, 2012). De afbraak vindt niet zonder contestatie plaats. Velen vrezen immers dat er sprake zal zijn van *gentrificatie*: de opwaardering van de buurt op zowel sociaal, cultureel als economisch vlak met stijgende vastgoedprijzen, wat dan

weer leidt tot de verdringing van de huidige armere bevolkingsgroepen door midden- en hogere klassen. De beslissing tot afbraak jaagt een inmiddels vergrijsde groep bewoners uit hun woning, voor velen al voor de tweede keer. Het was hun plek geworden, zelfs al beantwoordde ze niet langer aan de inmiddels verschoven idealen. Ook Allemeersch (2014) geeft kritiek op het gevoerde beleid, meer specifiek op het feit dat de overheid bij het bouwproces zodanig heeft bekniibeld en bespaard dat de appartementen na amper 40 jaar al volledig afgeleefd zijn.

In dit spanningsveld tussen de strategieën van stadsbestuurders en de alledaagse praktijken en tactieken van mensen bewegen inmiddels ook zachte praktijken zoals samenlevingsopbouw, sociaal-artistieke praktijken,... die in onze focus centraal staan.

1.2 STADSVERNIEUWING: 'BRUGGEN NAAR RABOT'

De opstart van het stadsvernieuwingsproject 'Bruggen naar Rabot' zorgde voor een sterke invloed op en stroomversnelling in de ontwikkelingen in de wijk. Gent besliste een behoorlijk aantal jaren terug om in de 19de eeuwse gordel stadsvernieuwingsprojecten op te zetten. De naam 'Bruggen naar Rabot' werd gekozen als verwijzing naar de aanvankelijk vooral fysieke, maar later ook sociaal-culturele en sociaal-economische brug die men naar de naburige wijken wilde slaan (Debruyne & Oosterlynck 2009, 2011).

De bouw van een nieuw gerechtsgebouw, de afbraak van de Rabottorens, de bouw van nieuwe sociale woningen en van een nieuwe fietsersbrug zijn maar enkele van de deelprojecten die de laatste jaren gerealiseerd zijn (of nog worden). De aanleg van het Rabotpark, met ondergrondse jeugdlokalen en fuifzaal, was één van de deelprojecten die de wijk minder dicht en groener moesten maken en tegelijkertijd ook speel- en ontmoetingsruimte moest bieden aan de bewoners (Gebiedsgerichte Werking, s.d.).

2. EEN NETWERK VAN DUURZAME PRAKTIJKEN

Een belangrijk aspect voor een wezenlijke verbetering van het woon- en leefklimaat in de buurt is de ontwikkeling van een gemeenschapsleven. Het klassieke verenigingsleven is zo goed als afwezig in de buurt – zowel voor jongeren als voor volwassenen. In een analyse van de buurt vonden we amper een zestal landelijk erkende praktijken uit het sociaal-cultureel volwassenenwerk of het jeugdwerk maar wel meer dan 40 praktijken die als sociaal-culturele

praktijken of praktijken van gemeenschapsvorming kunnen worden gekwalificeerd (De Haene e.a. 2014). Rabot-Blaisantvest kan dus zeker een actieve wijk genoemd worden ondanks de afwezigheid van landelijk erkende praktijken.

De praktijken die in Rabot ontstaan en bloeien zijn wel van een andere aard dan het klassieke sociaal-cultureel werk. Bijna alle praktijken thematiseren *'leefbaarheid'* via onderscheiden invullingen, waarbij bewoners zich inzetten voor het onderhoud en de bescherming van hun woon- en leefomgeving en/of voor een lokale problematiek op maat van de wijk. We zien jeugdwerkpraktijken (kinderwerking El-Paso, jeugdhuis Ergenekon) op maat van de buurt, sociaal-artistieke projecten (Made By Oya, Ambrosia's Tafel), cultuurverenigingen (Cantabile, Basboot) en religieus geïnspireerde praktijken (Evangelisch Centrum Rehobôth; moskeeën). Verder verschijnen er praktijken als bewonersgroep De Plezante Doenders, Netheidscharters Rabot en Blaisantvest, de weggeefwinkel en de sociale kruidenier, die sterk inzetten op leefbaarheid en duurzaamheid (De Haene e.a. 2015). Al die praktijken geven veel aandacht aan ontmoeting van lokale inwoners, vanuit het perspectief van *sociale stijging* of de versterking van de *lokale veerkracht* (intermezzo 2) van bewoners en wijk.

Eén van dé sterktes van de projecten is de verbondenheid met andere praktijken in de wijk. Zo gaat wat op de stadsakker wordt geteeld, naar Eetcafé Toreke en naar de sociale kruidenier of voedselteams. Ook wijkbewoners kunnen groenten van de stadsakker aankopen, maar enkel met Torekes, de lokale gemeenschapsmunt (zie 2.4).

Zowel Samenlevingsopbouw als het sociaal-artistieke Rocsa benadrukten bovendien de bottom-up ontwikkeling en de aansluiting bij betekenissen en perspectieven van de betrokkenen. Een werking als Made by Oya, tal van initiatieven van buurtbeheer, een jongerenwerking als Ergenekon,... zijn allemaal gegroeid vanuit deze 'filosofie'. Het gaat in het Rabot daarbij niet om klassieke inspraak of participatie, maar om wat ze zelf als *'doe-participatie'* omschrijven. De lokale gemeenschapsmunt Torekes speelt een belangrijke rol, omdat hij mogelijkheden biedt aan de lokale bewoners en de samenwerking tussen het groeiende aantal lokale praktijken stimuleert.

2.1 DE SITE

De dynamiek in de wijk werd in gang gezet door de dienst gebiedsgerichte werking via 'Bruggen naar Rabot', maar kreeg de jongste tien jaar vooral vaart door de beslissing om aan de site van de oude gasfabriek een tijdelijke invulling te geven. Op deze site zal het

Tondelierproject gerealiseerd worden: een duurzaam en kwaliteitsvol woonproject, dat tevens sociale mix beoogt via 200 geplande sociale woningen naast 500 andere. In afwachting van sanering ligt het terrein braak.

Toen dit terrein in het dichte stedelijk weefsel van Rabot-Blaisantvest leeg kwam te staan, zagen een aantal sociale partners, zoals Samenlevingsopbouw Gent en Rocsa vzw heel wat opportuniteiten om er (tijdelijk) een plek voor de buurt van te maken: ‘Terwijl het project aanvankelijk gevangen zat in negatieve discours over overlast, vervuiling en een mogelijk gebrek aan sociale controle, vloeide hieruit later een positiever verhaal over “tijdelijk ruimtegebruik” voort vanuit de potenties in de wijk’. (Debruyne 2009:2).

Het oorspronkelijke project van De Tondelier wilde inzetten op ecologische duurzaamheid en hoge woonkwaliteit, met als nevensdoelstelling de realisatie van een sociale mix. De prioriteit voor de meest kwetsbaren en de doelstelling van sociale rechtvaardigheid dreigde ingeruild te worden voor een ecologisch verantwoorde woonsite voor de midden- of de hogere klasse. Zo’n aanpak leidt bijna onvermijdelijk tot sociale verdringing, omdat hij vertrekt vanuit ongelof in het vermogen van de aanwezige bewoners om de problemen in de eigen buurt aan te pakken.

Het project De Site vertrekt daarentegen vanuit de sociale dimensie van duurzaamheid. Het gaat over hoe een stadsvernieuwingsproject voor alle buurtbewoners een meerwaarde kan betekenen, over hoe ook de stem van de meest kwetsbare groepen in het beleid vertegenwoordigd kan worden en over hoe een gedeelde plek gemeenschappelijkheid kan creëren in een wijk met heel wat diversiteit. Door de verschillende inspraakprojecten is De Site er in geslaagd om het aantal geplande woningen op de Site terug te dringen, om meer plaats voor groen en speelruimte te voorzien.

Men wilde op de Site het gebrek aan publieke ruimte aanpakken én een ongedwongen ontmoetingsplek creëren (Vande Velde 2013). De bewoners kunnen er zelf initiatieven opzetten die het buurtleven ten goede komen. De ‘betonnen vloer’ van anderhalve hectare groot werd zo ‘de Site’, een ontmoetingsplek voor de buurt waarvan uitwerking en beheer voor een groot deel het werk van de bewoners zelf zijn. De Site, waar er letterlijk en figuurlijk gezaaid wordt op beton, groeide uit tot kristallisatiepunt van heel wat nieuwe praktijken in de wijk.

Volkstuintjes

Er werden kleinschalige volkstuintjes aangelegd, wat een schot in de roos bleek, omdat die tuintjes zeer goed inspeelden op de behoeften én competenties van de grote groep Turkse en

Bulgaarse migranten. De Site groeide zo uit tot een trefpunt waar alle bewoners, verschillende bevolkingsgroepen, nationaliteiten en leeftijden elkaar kunnen ontmoeten. De Site moest een ongedwongen ontmoetingsplek worden waar de oude Rabotiëns en de Turkse gemeenschap werden samengebracht, in een wijk waar de verhoudingen tussen verschillende gemeenschappen niet altijd vanzelfsprekend zijn.

Door de expliciete keuze de volkstuintjes sterk lokaal te verankeren, zorgden ze voor ontmoetingen tussen mensen uit de buurt, voor culturele uitwisseling en verknoping van sociale relaties tussen de diverse groepen. Ook groeide de betrokkenheid op elkaar én op de buurt. ‘Zo’n trefpunt creëer je niet alleen door de nodige infrastructuur (o.a. 3000 m² stadsakker, minimoestuinen, polyvalent sportterrein, containers als werf- en werkplaats, enz.) te voorzien, maar ook door inhoudelijke projecten (buurtgebonden én buurtoverstijgend) te ontwikkelen’ (www.rabotsite.be).

Daarnaast werden, vooral vanuit Rocsa, sociaal-artistieke projecten op maat en in overleg met enerzijds kunstenaars en anderzijds sociale en culturele partners opgezet. Zo groeiden op de Site, naast de volkstuintjes, een aantal vaste opstellingen waaronder Rabot Beach, de kinderboerderij, de barbecue, jeugdlokalen, de bar en het voetbalveld. Daarnaast is er een grote open ruimte beschikbaar voor het organiseren van evenementen: een nieuwjaarsreceptie, filmavonden, vuurfeesten, sinterklaasfeesten of artistieke happenings. Aanvankelijk werden die evenementen vooral door Rocsa zelf bedacht en uitgewerkt. Van bij de start was het echter de bedoeling de bewoners zelf initiatieven te laten nemen, wat al vanaf het tweede jaar lukte, met Rocsa of de wijkregisseur enkel nog in een klankbordrol.

Doe-participatie

Vanuit het perspectief van samenlevingsopbouw zet men in op ondersteuning van de huidige buurtbewoners en op hun visie op en participatie aan het vormgeven aan de samenleving. Samen met die bewoners worden er oplossingen gezocht voor collectieve problemen, zoals het gebrek aan groen in de buurt, het tekort aan publieke ruimte en publieke voorzieningen, veiligheid, de slechte woonkwaliteit en de grote werkloosheid, het omgaan met de uitdagingen van een sterk wisselende bevolking...

De opbouwwerkers begonnen het participatietraject met klassieke inspraakvergaderingen: alle bewoners rond de tafel proberen te krijgen om hen inspraak te geven in de beleidsplannen voor ontwikkeling van hun wijk. Maar zij ervoeren al snel dat die vorm van participatie niet werkte. De mensen die aan dergelijke inspraakprocedures wilden meewerken, waren vooral de oudere, actieve, autochtone bevolking en vormden geen doorsnee van de buurt, terwijl het

juist wel de ambitie bleef om ook de meest achtergestelde bewoners een stem te geven. Er begon dus een zoektocht naar een andere aanpak. Het antwoord op die vraag vonden de lokale opbouwwerkers in 'doe-participatie': 'We wilden met de stuurgroep dingen vooral faciliteren, om tot een duurzaam groeiverhaal te komen, via de opbouw van een "mobiel dorp" met de nadruk op "proces", "integraal werken", "cultureel veranderingsproject" en expertise ontwikkelen over nieuwe vormen van participatie en de nadruk op "doen"!' (Deceur in Debruyne 2010:18).

Een project als De Site groeit zo uit tot veel meer dan het beheer van volkstuinjes en een buurtbarbecue, maar schept tevens mee de voorwaarden voor een aangename, veilige, duurzame en solidaire woon- en leefomgeving. Hierbij wordt tegelijk rekening gehouden met belangentegenstellingen tussen mensen en ingezet op *sociale stijging* in plaats van *sociale mix* (Oosterlynck e.a. 2012).

De Site als duurzaam project

Doorheen de jaren is er op en door De Site heel wat in beweging gebracht. De vraag is op welke manier dit project blijvend verankerd kan worden. Het gaat om tijdelijke, soms vluchtige projecten die door Samenlevingsopbouw wel expliciet als duurzaam worden geduïd: 'Naarmate mensen meer het gevoel hebben dat ze deelhebben aan hun woonomgeving, kunnen zij aangesproken worden om deel te nemen aan de organisatie van de woonomgeving. Het deelhebben kan men stimuleren door bewoners een rol te geven in de open ruimte, door er samen met hen activiteiten en projecten te organiseren. Een "tijdelijke invulling" zoals De Site creëert op haar beurt als het ware een link met het toekomstige woonproject, Tondelier, dat zal gerealiseerd worden op die zelfde plek. Er ontstaat een binding met een fysieke plaats waar later ook structureel op kan doorgewerkt worden.' (www.rabot.be)

2.2 MADE BY OYA, EEN SOCIAAL-ARTISTIEKE SOCIALE-ECONOMIEPRAKTIJK

Een aantal van de projecten op De Site hebben gaandeweg hun weg daarbuiten gevonden. Zo is het sociaal-artistiek textielatelier Made By Oya in 2009 ontstaan op de Site, maar als deelwerking van Rocsa los van De Site verder gegroeid, nu met een eigen stek en werking. Samenlevingsopbouw Gent en Rocsa zagen dat de bezoekers van De Site heel vaak met handwerk bezig waren en dat die handwerkjes ook geruild werden. Door het textielatelier wilde men op deze realiteit inspelen. Het textielatelier combineert de geschiedenis en traditie

van de Turkse vrouwen met de textielgeschiedenis van de wijk. Geleidelijk werd er met nieuwe technieken geëxperimenteerd en werden klassieke handwerktechnieken met modern design gecombineerd. Made by Oya slaagt erin om via éénzelfde interesse (textiel en handwerk) ontmoeting te stimuleren, een kwalitatief artistiek product (of proces) te realiseren, mensen nieuwe ervaringen te laten opdoen en om mensen uit hun comfortzone te halen (Deceur 2009).

Ook hier wordt via de combinatie van emancipatie, gemeenschap en versterking van de cultuur/identiteit van de deelnemers gefocust op sociale duurzaamheid. Verder probeert men om netwerken te verbreden, zowel van de deelnemers als van de organisatie, door samen te werken met andere buurtorganisaties. Naast de sociaal-artistieke doelstelling van het project kwam er een sociaaleconomische poot: de kunstwerkjes worden verkocht en een deel van de opbrengst gaat naar de maaksters. Op die manier vormde Made by Oya een aanvulling op het inkomen van de handwerksters. Made by Oya balanceerde op een bepaald moment tussen haar erkenning als sociaal-artistieke praktijk en erkenning binnen de sociale economie. Doelbewust werd gekozen om binnen het sociaal-artistieke te blijven, omdat louter inzetten op het sociaaleconomische grenzen zou stellen aan de doelgroep die bereikt kan worden. Bovendien toont Rocsa de ruimte om zinvolle arbeid buiten het reguliere of sociale economiecircuït te organiseren – door te kiezen voor het werken op maat van de bewoners.

2.3 BUURTBEHEER EN BEWONERSINITIATIEVEN

Samenlevingsopbouw zet niet enkel actief in op projecten op De Site, maar ook op heel wat kleinere buurtbeheerprojecten overheen Rabot (minder nadrukkelijk op Blaisantvest). Vanuit de idee van buurtbeheer probeert men zoveel mogelijk lokale bewonersinitiatieven te ondersteunen met respect voor het eigen tempo en de mogelijkheden van de bewoners. Deze projecten zijn voornamelijk gericht op gemeenschapsvorming en emancipatie van de buurtbewoners; coproductie en participatie staan erbij centraal.

De nadruk ligt, naast buurtbeheer, op het samen vorm geven én onderhouden van de gedeelde publieke ruimte. Hoe de sites ingericht moeten worden, op welke manier dit aangepakt kan worden,... wordt steeds in overleg met buurtbewoners, buurtorganisaties en stadsdiensten overlegd en uitgevoerd. Bij het herinrichten van die publieke ruimtes is ontmoeting een expliciet aandachtspunt.

Doorheen de wijk zijn heel wat voorbeelden van praktijken in buurtbeheer te vinden: enkele buurtbewoners wilden het sluikestorten in de wijk aanpakken en hebben voor beplanting van de ruimte rond de bomen gezorgd, die ze zelf ook verder onderhouden; een buurvrouw verzorgt de konijntjes van de nabijgelegen kinderopvang; hetzelfde gebeurt voor de kippen van de school; een buurttuintje wordt ingericht door bewoners en wie wil kan er nu zelf planten en kruiden zetten.

2.4 TOREKES ALS VLECHTDRAAD VOOR EEN NIEUWE GEMEENSCHAPSECONOMIE?

De Torekes, het complementaire muntsysteem van de wijk (www.Torekes.be; H16), bedoeld om buurt-, burenen- en milieuzorg te stimuleren, doorkruist en verbindt heel wat praktijken in Rabot. Dit project bevindt zich op het raakvlak tussen economie, samenlevingsopbouw en sociaal-cultureel werk en is cruciaal voor de wijk, omdat het de sociale, ecologische én economische dimensie tot een duurzaam geheel verknoopt.

Mensen kunnen meer dan zestig verschillende activiteiten ondernemen om Torekes te verdienen. Of het nu gaat om helpen in het buurtcentrum, overschakelen op groene stroom, kinderen leren voetballen,... elke activiteit die de leefbaarheid van de wijk verhoogt, wordt beloond met Torekes. Ook op de samenwerkdagen van de Site krijgen de vrijwilligers Torekes als vergoeding. De gemeenschapsmunt kan ingewisseld worden voor bepaalde diensten, zoals busvervoer of bioscooptickets en kan gebruikt worden in lokale winkels. Ook voor een tuintje op de Site, voor groenten van de stadsakker, in het sociaal restaurant, bij de sociale kruidenier, voor werkjes van Made By Oya ,... kunnen de Torekes gebruikt worden. Op die manier kunnen de bewoners niet alleen in een aangename buurt wonen, maar worden ze ook betrokken bij de realisatie en het behoud van de wijk.

Doordat deze gemeenschapsmunt voor de lokale vervlechting zorgt met tal van andere praktijken in de wijk, hebben de Torekes een grote impact op het leven in het Rabot: '[...] gezien de interesse vanuit het netwerk van buurtorganisaties, de jarenlange inzet van Samenlevingsopbouw in processen van opbouwwerk in deze wijk en het potentieel dat de wijk biedt om onderbenutte bronnen, zoals "restruimtes" in de buurt en capaciteiten bij haar inwoners, aan onvervulde behoeften te koppelen' (Van Bouchaute e.a. 2014:85). Zo creëren de Torekes een korte-keteneconomie binnen Rabot, wat de lokale economie versterkt. Mensen die het financieel moeilijk hebben, kunnen bovendien iets extra's verdienen, om de eindjes aan elkaar te knopen.

Opvallend is dat ook de ‘niet-te-activeren’ buurtbewoners in het systeem actief zijn, op de Site, op de pleintjes,... (ibid.). Op die manier wordt er gestreefd naar gelijke verdeling van middelen, naar een vorm van sociale rechtvaardigheid. Door het project te beperken tot één wijk wordt het sociaal weefsel in de wijk versterkt en wordt er ingespeeld op de vragen en noden van de wijkbewoners: ‘Een wijk die tot voor kort bekend stond als één van de armste van Vlaanderen, slaagt erin om met de aanwezige capaciteiten, talenten en “grondstoffen”, nieuwe lokale economische initiatieven op te starten. De rode draad doorheen de cases zijn “korte keten, gezonde voeding” en een alternatieve munt de Torekes.’ (Vandenberghe e.a. 2013:12-13)

Net zoals met de vele projecten op De Site zien we hoe door het ‘ontwerp’ van de Torekes als gemeenschapsmunt een toenemende verbondenheid ontstaat met andere lokale praktijken in de wijk, die mekaar onderling ook verder gaan versterken. Zo ontstaat een gemeenschappelijk gevoel van eigenaarschap rond de wijk en de aanwezige praktijken die mekaar voortdurend versterken. Een project als de stadsakker op de Site kon maar succesvol worden doordat de volkstuintjes een succes werden en de wijkbewoners het kweken van groenten als zinvol ervoeren. De collectief beheerde stadsakker pleziert niet alleen het Gentse stadsbestuur, dat expliciet wil inzetten op stadslandbouw. Maar hij gaat een cruciale stap verder dan de individueel beheerde volkstuintjes in de creatie van ‘commons’ in de wijk, die steeds meer andere vormen van gemeenschapseconomie kent (intermezzo 2). Wat op de stadsakker wordt geteeld gaat naar Eetcafé Toreke (het sociaal restaurant van de wijk), naar de sociale kruidenier en wordt lokaal verder verdeeld via het Voedselteam. Wijkbewoners kunnen groenten van de stadsakker aankopen, maar enkel met Torekes. Er ontstaat zo een lokale economische kringloop die zichzelf voortdurend versterkt. Het gaat om meer dan participatie van de wijkbewoners in die praktijken; het gaat ook om het (gevoel van) mede-eigenaarschap voor de buurt dat zo van onderuit groeit, in elkaar versterkende interacties.

2.5 JEUGDHUIS ERGENEKON

Het jeugdhuis Ergenekon staat wat lossier van de dynamieken rond de Site en Torekes. Het is ontstaan vanuit de vraag van jongeren om hun eigen stekje in de wijk te hebben. Er was begin jaren 2000 geen laagdrempelige ontmoetingsplaats voor jongeren (<http://ergenekon.be/over-ons/>). Zij zaten verspreid overheen verschillende organisaties, die niet specifiek op jongeren gericht waren. Door de huur van een lokaal op het Griendeplein, konden de jongeren wel

terecht in de wijk. Ergenekon is niet echt sterk vervlochten met de overige praktijken in de wijk, maar is wel fundamenteel als een eigen ontmoetingsplaats voor de jongeren in de wijk. Hun inzet speelt vooral in op de sociale dimensie van het duurzaamheidsbegrip, waarbij de eigen tuin in deze dichtgebouwde wijk een sterke troef is. De werking van Ergenekon wil ruimte bieden aan de jongeren om aan hun meervoudige etnisch-culturele achtergrond /identiteit een volwaardige plaats te geven. Een inzet op leefbaarheid wordt zo gekoppeld aan inzet op sociale rechtvaardigheid door op woensdag of zaterdag huiswerkbegeleiding te geven en te voorzien in gratis wifi, spelconsoles, tv,... ook voor de meest kwetsbare jongeren Een eigen plek is (ook) voor hen fundamenteel.

3. DOE-PARTICIPATIE ALS PERSPECTIEF OP PROFESSIONALITEIT

Doorheen al die praktijken zien we een welbepaald soort professionaliteit (H5). In de dragende praktijken hebben de professionals niet alle inhoudelijke touwtjes in handen, maar faciliteren en ondersteunen mensen om hun initiatief zelf te kunnen uitwerken. Er moet voldoende openheid zijn bij de coördinerende instanties om nieuwe initiatieven een plek te geven, wat in de context van de Site heel goed lukt, doordat het project nooit 'af', maar steeds in beweging is, verder betekenis kan krijgen en groeien door vragen en ideeën van de buurtbewoners.

Zowel het beleid als veel denkers over sociaal werk gaan er vaak (impliciet) van uit dat ondersteuning van professionals een tijdelijke zaak zou moeten zijn, nadien moeten bewoners weer op eigen kracht verder. We willen dit uitgangspunt hier (minstens tijdelijk) in vraag stellen. Het inzetten op sociale cohesie in een buurt vraagt permanente aandacht voor de inrichting van die buurt, voor publieke ruimte die niet enkel ingericht wordt als doorgangsruimte, maar ook gericht is op ontmoeting. Blijvende professionele inzet gericht op verbinding tussen mensen, praktijken en overheden mogelijk maken is dan eveneens een mogelijke en legitieme beleidskeuze.

Professionaliteit neemt hier een open vorm aan die niet gericht is op de ontwikkeling van een praktijk op zich, maar op het ondersteunen en verbinden van tal van praktijken, zodat deze elkaar onderling kunnen versterken. De Site als praktijk is verbonden met veel andere praktijken in de wijk, die verbinding wordt nog versterkt door de Torekes. Het is precies hier dat de kracht van een gemeenschapsmunt zich toont: zo'n munt versterkt en betreft de

sociale, sociaal-culturele en sociaal-economische dimensie van praktijken, bewoners en gebruikers op elkaar. Praktijken als Made by Oya, eetcafé Toreke, de sociale kruidenier, het weggeefplein,... voegen daar een sociaal-economische dimensie aan toe, die grotendeels buiten het reguliere (sociale) economietraject ligt, maar wel zinvol blijkt voor de buurt. Een verbinding die er waqarschijnlijk niet zou zijn zonder professionals

Ook beleidssignalering en -ondersteuning vergen vaak een professionele omkadering. Zo groeide bij verschillende actoren het idee de wijk op een veel positievere manier in de spots te zetten. Er groeide een ander sociaal-cultureel verhaal over de wijk, ook bij de mensen uit de wijk. De bijsturing van het Tondelierproject met een forse terugschroefing van het aantal woningen en een grotere aandacht voor de stem van de huidige bewoners, is er o.i. gekomen door de professionele ondersteuning.

Het meest vernieuwende aspect van een project als de Site zit wellicht in de consequent volgehouden aandacht voor het sociale vanuit het perspectief van wijkbewoners op de ontwikkeling van hun buurt. In het DNA van samenlevingsopbouw zit participatie ingebakken. Het gaat dan klassiek om het vergroten van de agogische draagkracht van mensen die verbonden wordt met een beleidsdimensie. Maar in Rabot is deels ook een innovatiever traject afgelegd, vanuit het concept *doe-participatie*. Er is een leerproces op gang gebracht waarbij de individuele volkstuintjes uitgegroeid zijn tot een stadsakker op basis van coproductie. Nog essentiëler lijkt ons evenwel het toenemende mede-eigenaarschap van een groeiende groep buurtbewoners, via het netwerk van gemeenschapsgerichte praktijken. Hierdoor verhouden de bewoners zich ook op een andere manier tot hun buurt, bloeien er telkens weer nieuwe initiatieven op én is er van onderuit een proces van sociale stijging ingezet.

Alle hier beschreven praktijken hebben uitdrukkelijk een *politieke betekenis* – zij het in een minder courante betekenis van ‘politiek’ (H5). Ze realiseren sociale verandering, niet door in oppositie te gaan tegen ‘de politiek’, maar door hun alledaagse inzet: kleinschalige praktijken werken aan collectieve oplossingen voor maatschappelijke problemen in de buurt, en bewoners en professionals geven *het publieke* op een nieuwe manier gestalte (intermezzo 2). Het siert de Gentse politiek dat zij probeert aansluiting te vinden bij dat alledaagse handelen en er ruimte aan geeft, eerder dan dat zij via vooraf bepaalde participatietrajecten de kloof tussen burger en politiek probeert te overbruggen.

4. SOCIAAL-ECOLOGISCH WERKEN ALS EEN COLLECTIEF LEERPROCES

De nadruk op de mondiale dimensie van het duurzaamheidsvraagstuk dreigt soms de concrete problematiek van achtergestelde stadswijken uit het oog te verliezen. We wilden in deze bijdrage, vanuit het Rabot, laten zien hoe een volgehouden inzet op samenlevingsopbouw – als sector, maar vooral als perspectief – inspiratie kan opleveren voor duurzaam sociaal werk. Steeds meer bottom-up praktijken uit het Rabot tonen dat transitie ook van onderuit kan groeien door volgehouden inzet voor en met de meest kwetsbare burgers. In achtergestelde wijken lijken de aanknopingspunten voor de ontwikkeling van sociale praktijken in het alledaagse handelen van mensen te liggen. Daarin zitten een sociale, ecologische en economische dimensie vaak onderling vervlochten, wat tot nieuwe inzichten leidt over wat sociaal-ecologisch werken kan zijn.

Vaak worden normen en waarden opgelegd zonder te reflecteren over de haalbaarheid ervan voor de buurtbewoners van een wijk als Rabot. Het vergt een bepaalde visie op professionaliteit met meer ruimte voor de ambachtelijkheid van de sociaal werker om op maat van de mensen in hun wijk te werken. Een werkwijze ook die vertrekt vanuit een grote gevoeligheid voor de ruimtelijke en sociale dimensies van een wijk of praktijk – zodat een copy paste benadering naar andere wijken niet zomaar zal werken. In deze, misschien minder klassieke, visie op duurzaamheid zoeken actoren aansluiting bij wat leeft bij de mensen zelf. Openheid voor de ecologische dimensie is er als ze haalbaar is, inzet op de noden van mensen en ruimte geeft aan hun kwaliteiten.

Natuurlijk zijn er ook beperkingen aan deze invalshoek en is er structureel en bewegingswerk nodig op hogere schaalniveaus (H6). Het collectieve leerproces dat we in een buurt als Rabot zien groeien, is meer over een netwerk verspreid, situeert zich veeleer in de relatie *tussen* mensen en verbindt denken en handelen veel sterker met elkaar.

In het Rabot situeren deze leerprocessen zich op drie onderscheiden domeinen. Vooreerst zijn er de lokale praktijken en hun context: wat daar werkt, met deze groepen van mensen, in deze natuurlijke, sociale en politieke omgeving als een manier om vorm te geven aan ‘gemeenschap’. Een tweede leerdomein gaat over hoe duurzame samenlevingsopbouw gestalte kan geven aan een *commons*-gerichte lokale economie. Het vertrekken vanuit de noden van mensen krijgt hier een uitdrukkelijk politieke betekenis. Ten slotte voltrekt er zich een collectief leerproces in de manier waarop de sociale en ecologische dimensies van duurzaamheid met elkaar worden verbonden.

BIBLIOGRAFIE.

- Allemeersch, S. (2014). *Rabot 4-358*. Gent: Kunstencentrum Vooruit.
- Corijn, E. (2012). Breuklijnen in de Vlaamse Stedelijkheid. In Holemans D. (ed). *Mensen maken de stad. Bouwstenen voor een sociaalecologische toekomst*. Berchem : EPO pp. 98 – 116.
- Devolder, S., Block, T., (2014), Ambigue contouren van duurzame stadsprojecten. Voer voor verbreding van het debat en meer ‘radicaliteit’. In: D. Dierckx, J. Coene, P. Raeymaeckers (red.), *Armoede en sociale uitsluiting. Jaarboek 2014*. Leuven: Acco, pp.317-335.
- Debruyne, P. (2006). Bruggen naar het Rabot. *Tiens Tiens*, 5. Retrieved from <http://www.tienstiens.org/node/688>.
- Debruyne, P. & Oosterlynck, S. (2009). Stedelijke vernieuwing in het Gentse Rabot. *Alert*, 35(3), 20-30.
- Debruyne, P. (2011). Stadsontwikkeling: zaaien op beton. *Tiens tiens*. Retrieved from <http://www.tienstiens.org/book/export/html/4941>
- Debruyne, P. & Oosterlynck, S. (2011). Samen de stad heropbouwen? Kansen en valkuilen voor sociaal-culturele werkers in lokale ontwikkelingscoalities. In F. Cockx, H. De Blende, G. Gehre, G. Van den Eeckhaut & G. Verschelden (Eds). *Wissels: Handboek sociaal-cultureel werken met volwassenen* (456-477). Gent: Academia press.
- Debruyne, P. (2009). Bruggen naar het Rabot: Stadsvernieuwing op zijn kop! *Tiens tiens*, 17. Retrieved from <http://www.tienstiens.org/TT17/p10>.
- Deceur, E. (2009). Made By Oya: Transversaal vernieuwen bij rocsa. *Momenten*, 9, 38-43.
- De Haene, J., De Droogh, L. & Lamote, F. (2015). *Syntheserapport Veldanalyse*. [onuitgegeven onderzoeksrapport].
- De Visscher, S., De Brauwere, G & Verschelden, G. (2013). *Stadswijk in verandering. Lezen tussen stenen en Mensen*. Gent. Academia Press.
- Gebiedsgerichte Werking Stad Gent. (s.d.). *Samen werken aan je wijk: Naar een programma voor Rabot-Blaisantvest*. Gent

- Herman, G. (2011, 30 april). Rabot houdt van TOREKES. *Het Nieuwsblad*. Retrieved from <http://www.nieuwsblad.be/article/detail.aspx?articleid=F839I9VT>
- Maly, I. (2014). Superdiversiteit in Gent: De Wondelgemstraat. In I. Maly, J. Blommaert & J. B. Yakoub (Eds.). *Superdiversiteit en democratie* (93-125). Berchem: EPO.
- Maréchal, E. (2013). *Made By Oya: Social Textile Design*. [Presentatie Trefdag Innovatie in de Stad].
- Nettle, C. (2014). *Community gardening as social action*, Hampshire: Ashgate.
- Paddison, R., Keenan, M. & Bondt, S. (2012). Fostering intercultural dialogue – visionary intentions and the realities of a dedicated public space. *People, Place and Policy online*, pp. 122-132.
- Peeters, J. (2010). *Een veerkrachtige samenleving. Sociaal werk en duurzame ontwikkeling*. Berchem: EPO.
- Pletinckx, E. (2010). *Een innovatieve social-ruimtelijke visie voor de wijk Rabot-Blaisantvest te Gent – Stadsontwerp voor de Gasmetersite*. [Masterproef]. Gent: Faculteit Ingenieurswetenschappen.
- Rektoverso Redactie (2012). De onzichtbare stad. *RektoVerso*, 54. Retrieved from <http://www.rektoverso.be/artikel/de-onzichtbare-stad>
- Stad Gent (2009). *Gent in cijfers: welvaartsindex*. Retrieved from <http://gent.buurtmonitor.be/quickstep/QsBasic.aspx>
- Van Bouchaute, B., Depraetere, A., Oosterlynck, S. & Schuermans, N. (2014). Solidariteit in superdiversiteit: het transformatief potentieel van een complementaire munt in een superdiverse wijk. In G. Verschraegen, C. de Olde, S. Oosterlynck, F. Vandermoere & D. Dierckx (Eds.). *Over gevestigden en buitenstaanders: Armoede, diversiteit en stedelijkheid*. (81-104). Leuven: Acco.
- Vandenbergh, D., Dutry, T., Van Thillo, W. & Sari, G. (2013). Bruggen naar Rabot. *FRANK*, 8, 12-15.
- Vande Velde, F. (2013, 6 september). Stadsakker op Tondeliërsite is enorm succes: ‘Turkse Gentenaars werken erg graag buiten’. *Het Nieuwsblad*.

